

Innst. S. nr. 124

(2004-2005)

Innstilling til Stortinget fra familie-, kultur- og administrasjonskomiteen

Dokument nr. 8:7 (2004-2005)

Innstilling fra familie-, kultur- og administrasjonskomiteen om forslag fra stortingsrepresentantene Arne Sortevik, Gjermund Hagesæter, Harald T. Nesvik og Øyvind Vaksdal om valg av målbruk i offentlig tjeneste

Til Stortinget

SAMMENDRAG

Forslagsstillerne mener tiden er moden for en endring av lov og forskrift om målbruk i offentlig tjeneste. Forslagsstillerne mener at dagens lovgivning om tjenestemål for statlige foretak og statlige organer ikke ivaretar innbyggernes uttalte språkpreferanser og i tillegg fører til unødig press på økonomiske midler som kunne blitt allokert til viktigere områder som ligger under det statlige foretakets eller det statlige organets virksomhet.

Forslagsstillerne mener det er problematisk at det er kommunenes språkpreferanser som legges til grunn for valg av målform, og ikke innbyggernes språkpreferanser. Problematikken har blitt aktualisert spesielt i forhold til to konkrete saker den siste tiden, Agder bispedømme og Helse Vests forhold til målloven.

Forslagsstillerne mener at innbyggernes uttalte språkpreferanser må tillegges vekt ved valg av målbruk i offentlig tjeneste og ikke kommunenes språkpreferanser, slik dagens lovgivning legger opp til. Forslagsstillerne mener i tillegg at det ikke bør legges kulturpolitiske språkføringer på bruk av eksternt administrasjonsspråk hos de enkelte helseforetakene.

Forslagsstillerne mener at språkpolitiske pålegg som fører til store ekstrautgifter som skifte av skilter og brevpapir for å gå fra bokmål til nynorsk, ikke er riktig prioritering og at kostnadene pålegget medfører ikke står i rimelig forhold til tiltakets effekt. Forslagsstillerne mener at når det gjelder helseforetakene, vil disse

ressursene komme til bedre nytte om de blir brukt til å sikre pasienter behandling under betryggende forhold. Det bør derfor åpnes for at helseforetakene får fritak for pålegget som er gitt av Kultur- og kirke departementet, med bakgrunn i departementets tolkning av målloven.

Forslagsstillerne fremmer følgende forslag:

1. Stortinget ber Regjeringen fremme de nødvendige forslag slik at innbyggernes språkpreferanser blir avgjørende for valg av målbruk i offentlig tjeneste, med hjemmel i lov og forskrift om målbruk i offentlig tjeneste.
2. Stortinget ber Regjeringen fremme de nødvendige forslag slik at helseforetakene blir unntatt fra pålegg om målform ved bruk av eksternt administrasjonsspråk, med hjemmel i lov og forskrift om målbruk i offentlig tjeneste."

KOMITEENS MERKNADER

Komiteen, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Eirin Faldet, Trond Giske og Torny Pedersen, fra Høyre, Afshan Rafiq, lederen Sonja Irene Sjøli og Olemic Thommessen, fra Fremskrittspartiet, Ulf Erik Knudsen og Karin S. Woldseth, fra Sosialistisk Venstreparti, Magnar Lund Berge og May Hansen, fra Kristelig Folkeparti, Dagrun Eriksen og Ola T. Lånke, og fra Senterpartiet, Eli Sollied Øveraas, viser til det fremlagte forslaget om målbruk i offentlig tjeneste, og til brev til komiteen av 8. november 2004 fra Kultur- og kirke departementet (vedlegg).

Komiteens flertall, alle unntatt medlemmene fra Fremskrittspartiet, støtter hovedlinjene i de vurderinger departementet gjør rede for i det ovennevnte brevet. Flertallet mener at innbyggernes språkpreferan-

ser allerede ligger inne som et hovedprinsipp i målloven, blant annet gjennom at alle statsorganer skal besvare brev fra private rettssubjekter i samme målform som i henvendelsen. I tillegg har også kommunene krav på å motta skriv i ønsket målform. 162 kommuner har i dag vedtatt krav om bokmål, 116 har vedtatt nynorsk, mens 156 stiller seg nøytrale.

Flertallet stiller seg bak departementets vurderinger om at rene flertallsbetraktninger blant innbyggerne i en region ville føre til at nynorsk kom i mindretall nesten overalt, og at det er et riktig prinsipp at små og store kommuner teller likt i denne sammenheng. Et av formålene med målloven er å stimulere bruken av nynorsk, og å bevare en umistelig del av vår kulturarv.

Flertallet har merket seg at departementet i sitt brev til komiteen skriver at forslagsstillerne bringer videre flere misvisende opplysninger, blant annet når det gjelder Agder bispedømme og Haukeland universitetssykehus.

Flertallet mener at lovverket fungerer etter hensikten og at forslaget derfor skal avvises.

Komiteens medlemmer fra Fremskrittspartiet viser til Dokument nr. 8:7 (2004-2005) Om valg av målbruk i offentlig tjeneste.

Disse medlemmer mener tiden er moden for en endring av regelverket for målbruk i offentlig tjeneste. Dagens lovgivning om tjenestemål for statlige foretak og statlige organer ivaretar ikke innbyggernes språkpreferanser. I tillegg fører lovgivningen til unødige utgifter, penger som kunne blitt brukt til viktigere områder som ligger under det statlige foretakets eller det statlige organets virksomhet.

Disse medlemmer mener at innbyggernes uttalte språkpreferanser må tillegges vekt ved valg av målbruk i offentlig tjeneste og ikke kommunens språkpreferanser, slik dagens lovgivning legger opp til. Disse medlemmer mener i tillegg at det ikke bør legges kulturpolitiske språkføringer på bruk av eksternt administrasjonsspråk hos de enkelte helseforetakene.

Disse medlemmer mener at språkpolitiske pålegg som fører til store ekstrautgifter som skifte av skilter og brevpapir for å gå fra bokmål til nynorsk, er meningsløs pengebruk.

Disse medlemmer merker seg at komiteens flertall stiller seg bak departementets vurderinger om at rene flertallsbetraktninger blant innbyggerne i en

region ville føre til at nynorsk kom i mindretall nesten overalt. Disse medlemmer finner dette syn udemokratisk.

Disse medlemmer tar avstand fra påstanden fremført av departementet som i sitt brev til komiteen skriver at forslagsstillerne bringer videre flere misvisende opplysninger. Disse medlemmer mener forslaget gir et riktig bilde av praksis som følge av gjeldende regelverk.

Disse medlemmer viser til dokumentet og fremmer følgende forslag:

- "1. Stortinget ber Regjeringen fremme de nødvendige forslag slik at innbyggernes språkpreferanser blir avgjørende for valg av målbruk i offentlig tjeneste, med hjemmel i lov og forskrift om målbruk i offentlig tjeneste.
2. Stortinget ber Regjeringen fremme de nødvendige forslag slik at helseforetakene blir unntatt fra pålegg om målform ved bruk av eksternt administrasjonsspråk, med hjemmel i lov og forskrift om målbruk i offentlig tjeneste."

FORSLAG FRA MINDRETALL

Forslag fra Fremskrittspartiet:

1. Stortinget ber Regjeringen fremme de nødvendige forslag slik at innbyggernes språkpreferanser blir avgjørende for valg av målbruk i offentlig tjeneste, med hjemmel i lov og forskrift om målbruk i offentlig tjeneste.
2. Stortinget ber Regjeringen fremme de nødvendige forslag slik at helseforetakene blir unntatt fra pålegg om målform ved bruk av eksternt administrasjonsspråk, med hjemmel i lov og forskrift om målbruk i offentlig tjeneste.

KOMITEENS TILRÅDING

Komiteen har for øvrig ingen merknader, viser til dokumentet og rår Stortinget til å gjøre følgende

vedtak:

Dokument nr. 8:7 (2004-2005) - forslag fra stortingsrepresentantene Arne Sortevik, Gjermund Hagesæter, Harald T. Nesvik og Øyvind Vaksdal om valg av målbruk i offentlig tjeneste - avvises.

Oslo, i familie-, kultur- og administrasjonskomiteen, den 17. februar 2005

Sonja Irene Sjølie
leder

Magnar Lund Bergo
ordfører

Vedlegg

Brev fra Kultur- og kirkedepartementet v/statsråden til familie-, kultur- og administrasjonskomiteen, datert 8. november 2004

Dokument nr. 8:7 (2004-2005) om valg av målbruk i offentlig tjeneste

Vi viser til brev av 22. oktober 2004, der departementet blir bedt om å vurdere forslaget i ovennevnte dokument.

Forslaget er todelt. Det foreslås for det første at "innbyggernes språkpreferanser blir avgjørende for valg av målbruk i offentlig tjeneste", for det andre at "helseforetakene blir unntatt fra pålegg om målform ved bruk av eksternt administrasjonsspråk".

Lov av 11. april 1980 nr. 5 om målbruk i offentlig tjeneste (målloven) fastslår at bokmål og nynorsk er likeverdige målformer og skal være likestilte skriftspråk i alle organer innenfor staten, fylkeskommunene og kommune. Likeverdsprinsippet kan sies å bygge på den forutsetning at begge målformene skal respekteres, mens likestillingsprinsippet forutsetter at målformene også skal brukes. Det er likevel bare i staten at det er fastsatt nærmere regler om hvordan dette prinsippet skal praktiseres.

Det foreliggende forslag tar utgangspunkt i uttrykket "innbyggernes språkpreferanser" og det gjøres gjeldende at disse preferansene bør være avgjørende for "valg av målbruk" i offentlig tjeneste. Det er grunn til å understreke at dette allerede ligger innebygd som et hovedprinsipp i målloven. Konkret kommer det til uttrykk bl.a. i bestemmelsen om at statsorganer skal svare på alle henvendelser fra private rettssubjekter i den målform som er brukt i henvendelsen. Etter at sykehusene ble overtatt av staten, kommer denne regelen - og dermed prinsippet om innbyggernes språkpreferanser - til anvendelse også innenfor denne delen av offentlig virksomhet.

Departementet kan følgelig ikke se at det skulle være nødvendig for Haukeland universitetssykehus, slik det hevdes i det foreliggende dokument, å skifte ut konvolutter og brevpapir. Blant annet som følge av den nevnte bestemmelsen som bygger på innbyggernes språkpreferanse, vil sykehuset ha bruk for brevpapir og konvolutter både på bokmål og nynorsk.

Det er nemlig heller ikke korrekt - slik det antydes i dokumentet - at Haukeland og andre sykehus må oppgi sitt nåværende navn. Haukeland universitetssykehus kan fortsatt benytte denne navneformen - på bokmål. Derimot brukes ikke formen *sykehus* på nynorsk, og det følger da av gjeldende regler at institusjonen skal ha to forskjellige navneformer, én på bokmål og én på nynorsk. Dette er som kjent tilfelle for en rekke andre statlige institusjoner. En slik navneregulering må betraktes som en nokså selvfølgelig konsekvens av prinsippet om målformenes offisielle likestilling.

For å utfylle bildet bør det ellers nevnes at prinsippet om innbyggernes språkpreferanse også kommer til uttrykk i mållovens bestemmelse om at private kan kreve den målform de ønsker, i alle statlige løyver, faste formularer og lignende som direkte gjelder dem selv, for eksempel førerkort, pass og vitnemål.

Og prinsippet om at egen språkpreferanse avgjør statlig målbruk, begrenser seg ikke til enkeltpersoner og andre private rettssubjekter. Fra statlige organer har også den enkelte kommune krav på å få bl.a. alle skriv adressert til kommunen i ønsket målform. Tilsvarende gjelder for den enkelte fylkeskommune. Av 434 kommuner er det pr. i dag 162 som har vedtatt krav om bokmål, 116 har vedtatt nynorsk, mens 156 stiller seg nøytrale.

Språkpreferanseprinsippet er ført enda et skritt videre ved at kommunens målvedtak også avgjør hvilken målform sentrale og regionale statsorganer skal bruke i korrespondanse med et lokalt statsorgan som har vedkommende kommune som tjenestedistrikt, for eksempel et lokalt trygdekontor. Også ved korrespondanse mellom et regionalt og et sentralt statsorgan er det den minste enhetens målform som avgjør, dvs. at et sentralt statsorgan skal rette seg etter den målform som gjelder for det regionale organet, det som i forskriften til målloven omtales som organets tjenestemål.

I tillegg til å avgjøre hvilken målform som brukes i korrespondanse statsorganer imellom, skal tjenestemålet som hovedregel også brukes når vedkommende organ selv lager rundskriv, kunngjøringer, informasjonstilfang og lignende, altså i egenprodusert skriftlig materiale som ikke går til en bestemt adressat, men har en mer generell målgruppe for øye. Det er her vi synes å nærme oss sakens kjerne, idet forslagsstillerne mener at dagens lovgivning om tjenestemål ikke ivaretar det de omtaler som "innbyggernes uttalte språkpreferanser".

Nå er vi imidlertid gått over til å omtale språkbrukssituasjoner der det ikke lenger dreier seg om en enkelt innbygger som uttrykkelig har uttalt en bestemt språkpreferanse, men om en potensiell målgruppe som består av en ubestemt krets av innbyggere med forskjellige språkpreferanser. Det ligger da i sakens natur at ikke alle innbyggere hver gang kan få sin egen preferanse imøtekommet. Derfor vil alltid de som bruker en bestemt målform når de selv skriver, måtte finne seg i å konfronteres med offentlig informasjon også i den andre målformen. Prinsipielt sett er dette et gode snarere enn et problem, bl.a. fordi det bidrar til å understreke et krav om språklig og kulturell toleranse som man i dag må kunne stille til alle innbyggere i et sivilisert samfunn.

Det ligger likevel et stort problem i den kvantitative ubalanse som hersker målformene imellom. Det at nynorsk totalt sett er så mye mindre synlig i det offentlige rom enn bokmål, gjør at nynorskbrukere ikke finner den samme støtte for sitt skriftspråk som de som skriver bokmål. Dette bidrar til at mange velger bokmål som skriftmål selv om de har en talemålsbakgrunn som kanskje kunne gjort det naturlig å bruke nynorsk. Også mange av dem som har hatt nynorsk som skriftlig opplæringsmål i grunnskolen, går etter hvert over til bokmål.

I det hele tatt er det mange av dem som bruker bokmål når de skriver, som har et talemål, en dialekt, som har vel så sterke berøringspunkter med nynorsk som med bokmål. Alle forhold tatt i betraktning er derfor språktilhørighet og tallmessige uttrykk for språkprefe-

ranse blant innbyggerne i et gitt område langt mer sammensatte og mindre entydige størrelser enn det forslagsstillerne synes å legge til grunn. Departementet er derfor ikke i tvil om at de kommunale målvedtakene utgjør et mer hensiktsmessig utgangspunkt for fastsettelse av regionale statsorganers tjenestemål.

Rene flertallsbetraktninger blant innbyggerne i en region ville føre til at nynorsk kom i mindretall nesten overalt. Dette er en direkte følge av at nynorsken står langt svakere i byer og bynære områder enn ellers. Den utadrettede målbruk i et regionalt statsorgan bør imidlertid avspeile språksituasjonen i organets totale geografiske nedslagsfelt, ikke bare i de folkerike deler. Departementet mener derfor det er et riktig demokratisk prinsipp at små og store kommuner teller likt ved utregning av regionale statsorganers tjenestemål. Det er et kjennetegn ved ethvert utviklet demokrati at det har innebygd i seg mekanismer til beskyttelse av minoritetsinteresser. Ikke minst gjelder dette på områder som har å gjøre med språklig og kulturelt mangfold.

Et viktig formål med målloven er å sikre at det blir brukt mer nynorsk i staten enn det som ellers ville vært tilfelle. Loven skal på denne måten bidra til å stimulere bruken av nynorsk også i samfunnet for øvrig og dermed i noen grad kompensere for de ulemper som følger av nynorskens minoritetsstilling, og som fører til frafall blant faktiske og potensielle nynorskbrukere. Dette er viktig ikke bare av hensyn til de som aktivt ønsker å holde fast ved nynorsken og få sine språklige rettigheter respektert. Det er minst like viktig for å sikre at nynorsk kan bestå som et levende bruksspråk ved siden av bokmål, og dermed for å bevare en umistelig del av vår kulturarv.

Det er mange sektorer i samfunnet som på ulike måter griper inn i hverandre. Det ville derfor være ineffektivt og samfunnsøkonomisk lite lønnsomt dersom ulike politiske målsettinger bare skulle forfølges innenfor en avgrenset sektorpolitisk ramme. Tiltak på ett område ville da lett motvike tiltak på andre områder og gå på bekostning av helheten. Språk og språkutvikling er i utpreget grad et fenomen som berører alle deler av samfunnslivet. Det er de rammevilkår språket og språkbrukerne møter innenfor alle sektorer av samfunnet som er avgjørende for språkutviklingen. Målloven er et instrument som er kulturpolitisk begrunnet, men som virker i kraft av de føringer den legger på virksomheten også innenfor en rekke andre sektorer enn kultursektoren.

Departementet vil derfor advare mot forslag om å unnta visse sektorer helt eller delvis fra målloven med den begrunnelse at dette skulle være en lov som "fører til unødig press på økonomiske midler som kunne blitt allokert til viktigere områder". Dette ville undergrave hele loven. Det er ikke grunnlag for å påstå at målloven er spesielt kostnadskrevene sammenlignet med en rekke andre lover og regler som er med på å definere rammevilkårene for statlig virksomhet.

Departementet må ellers gjøre oppmerksom på at forslagsstillerne bringer videre flere misvisende opplysninger som tidligere er korrigerert bl.a. i forbindelse med flere spørsmål til skriftlig besvarelse.

Det er misvisende å hevde at Norsk språkråd tidligere i år har gitt Agder bispedømme pålegg om å endre målform fra bokmål til nynorsk, i og med at dette bispedømmet etter loven har hatt nynorsk som tjenestemål helt siden nåværende mållov trådte i kraft i 1980. Det Norsk språkråd har gjort, er å påpeke at loven må etterleves.

Det er ikke korrekt at nynorsk som tjenestemål innebærer at bispedømmet er pålagt "å skrive alle sine brev på nynorsk". Tvert imot er det brevets adressat som avgjør hvilken målform som skal brukes, slik det er nærmere redegjort for ovenfor.

Når det er tale om tjenestemål, er det misvisende å skrive at "Haukeland universitetssykehus ligger i Bergen, som er bokmålsby". Haukeland sykehus inngår som en del av helseforetaket Helse Bergen, som har et ansvarsområde som dekker alle kommuner i Midt- og Nord-Hordaland, hvorav et overveldende flertall har vedtatt nynorsk. Ingen av kommunene, heller ikke Bergen har gjort vedtak om bokmål. Bergen er én av to kommuner i området som har vedtatt språklig nøytralitet.

Videre er det misvisende når forslagsstillerne i flere sammenhenger viser til at det skal foreligge "pålegg" fra Kultur- og kirke departementet, og at dette "rammer" Haukeland universitetssykehus og Sentralsjukehuset i Rogaland. Kultur- og kirke departementet har ikke foretatt seg noe annet enn å klarlegge rettstilstanden knyttet til målloven i forbindelse med at sykehusene ble overtatt av staten og organisert innenfor rammen av en foretaksmodell hjemlet i en egen lov.

Det er særlig misvisende å gi inntrykk av at Kultur- og kirke departementet skulle ha pålagt Haukeland universitetssykehus å bruke 20 - 25 mill. kroner på å skifte ut skilt, brevpapir m.m. Tvert imot er det departementets holdning at slike endringer bør kunne gjennomføres over noe tid, for eksempel som ledd i et løpende vedlikehold.

Departementet må likevel bemerke at det gir et forregnet bilde å trekke fram en bestemt type administrasjonskostnader som gjelder den statlige sykehusover-takelsen, uten å se disse i sammenheng med de totale kostnader og besparelser som kan knyttes til denne omfattende reformen. Vi vil derfor gå imot at helsepolitiske og kulturpolitiske hensyn settes opp mot hverandre. Departementet har tillit til at ledelsen ved helseforetakene og sykehusene også i denne sammenheng er i stand til gradvis å foreta nødvendige tilpasninger på en slik måte at det ikke med rimelighet kan hevdes at primær virksomheten blir skadelidende.

Det synes å fremgå av den debatt som har foregått den siste tiden, at bokmål har vært sterkt dominerende ved Haukeland universitetssykehus, til tross for at sykehuset dekker en del av landet som utgjør et kjerneområde for nynorsken. Etter departementets vurdering illustrerer dette betydningen av den regulerings som ligger i loven om målbruk i offentlig tjeneste, en regulering som imidlertid bare gjelder for statlig virksomhet. Det må derfor anses som en positiv sidevirkning av den forvaltningsreform som nå er gjennomført, at også en så betydelig del av den offentlige virksomhet som sykehussektoren er blitt underlagt en viss regulering av sin utadrettede målbruk.